

GÖRAN RYSTAD: Karl XI. En biografi. Historiska Media, Lund 2001. 395 s., ill, 320 SEK.

Bogens forfatter Göran Rystad er en af vor tids bedste kendere af Sveriges politiske historie i sidste halvdel af 1600-tallet. Dette tema behandlede han således i sine tidlige arbejder fra 1950'erne om Karl XI's nærmeste politiske rådgiver, Johan Gyllenstierna, og i årenes løb har han i mange forskellige sammenhænge på skrift ytret sig om den svenske stormagtstid, selv om perioden i en længere årrække gled noget i baggrunden til fordel for hans andet store interessefelt, nemlig moderne amerikansk historie. Det er derfor med betydelig forventning, man åbner den foreliggende bog for at se, hvad han har at sige om Karl XI, der traditionelt i historieskrivningen har stået noget i skyggen af sin evindeligt krigsførende far, Karl X Gustav, og sin søn, soldaterkongen Karl XII, der kom til at præsidere over det svenske stormagtsvældes endelige sammenbrud.

I en vis forstand er denne mangel på interesse for Karl XI mindre velanbragt i betragtning af, at der vitterligt skete store og skelsættende ting i Sverige i denne konges regeringstid. Ved en voldsom kraftanstrengelse lykkedes det således Sverige at afværge Danmarks tilbageerobring af de skånske provinser – bl.a. takket være kongens afgørende personlige indsats i slaget ved Lund i 1676 – de store krongodsreduktioner blev gennemført med hård hånd til varig gavn for rigets statsfinanser, rådsaristokratiets magt blev omsider brudt og afløst af faktisk kongelig enevælde fra 1680-82 og den omfattende militære udskrivningsreform, *indelningsverket*, skabte faste og stabile rammer omkring soldaterudskrivningen.

Karl XI var ifølge sagens natur en afgørende drivkraft bag alle disse initiativer, der i løbet af blot nogle få år omstøbte det svenske samfund fra top til bund, og det kunne nok i sig selv begrunde en betydelig faghistorisk interesse for hans person. Når dette alligevel ikke har været tilfældet, hænger det vel i nogen grad sammen med, at der kun foreligger et sparsomt kildemateriale til en egentlig biografi, men må sikkert også i nogen måde tilskrives den kendsgerning, at den karolinske enevældes grundlægger traditionelt er blevet opfattet som en lidt stiv bureaukrat og en dygtig, men halvkedelig politisk håndværker. På sin vis svarer dette eftermæle temmelig nøje til det, som på vor side af Sundet er blevet Karl XI's samtidige på den danske trone til del. Den danske enevældes grundlægger, Frederik III's personlighed har altid været omgivet af et skær af mystik, og hans søn og efterfølger, Christian V, der bragte orden og system i det enevældige magtapparat, er traditionelt blevet affærdiget med et skuldertræk som temmelig middelmådig og uinteressant. Når det kommer til stykket hænger den beskedne interesse for disse systemopbyggeres personlige biografier måske netop sammen med, at de alle i den grad viede deres liv til opbygning af de nye magtstrukturer, at de så at sige kom til at gå i ét med systemet, hvorfor det for eftertiden har været umådeligt svært at skelne statsoverhovedet fra privatpersonen.

Karl XI var netop en sådan herskertype, hvor identifikationen mellem magtforvalteren og privatpersonen var nærmest fuldkommen, hvorfor det er en overordentlig vanskelig opgave, som Rystad har søgt at løse. Hvis man forstår den biografiske genre som et redskab, der kan benyttes til at nærme sig en øget forståelse af forholdet mellem et bestemt individ og samfundet set fra individets synspunkt, kan projektet næppe siges at være lykkedes ganske for Rystad.

Selv om skildringen helt traditionelt tager sin begyndelse ved Karl XI's fødsel i 1655 og slutter med hans død og bisættelse i 1697, gør Rystad ikke noget alvorligt forsøg på i fremstillingen at bruge kongen som det prisme, hvorigennem hans tid og gerning anskues. Tværtimod optages de første to tredjedele af bogen af en temmelig indgående – og naturligvis særdeles kyndig – redegørelse for Sveriges indre og ydre politiske historie i sidste halvdel af 1600-tallet. I denne redegørelse dukker kongen af og til op på lige fod med de øvrige hovedaktører i det politiske spil. I denne del af

værket anskues kongen med andre ord udefra som blot én blandt mange andre brikker i spillet. Vi skal faktisk helt frem til s. 280, inden synsvinklen for alvor drejes, så kongen endelig kommer i centrum og træder i karakter. Strengt taget kan egentlig kun denne afsluttende del af bogen betegnes som en biografi i den netop nævnte forstand.

Hvad er det så for et billede af kongen, der træder frem i Rystads fremstilling? I forhold til den ældre opfattelse af Karl XI som en hæmmet, sky, ubeslutsom og mangelfuldt oplært hersker er Rystads karakteristisk meget anderledes. Kongen fremtræder i hans fremstilling som pligtopfyldende, overordentlig karakterfast, selvsikker, men alligevel ydmyg over for sit høje kald, klippefast i sin kristentro, ubestikkelig og hårdtarbejdende. Desuden betegnes han som en målbevidst og behændig politiker. I virkeligheden rummede kongen næsten kun positive egenskaber, hvis man skal tro Rystad – og hvorfor skulle man egentlig ikke det?

Hele fremstillingen er nemlig båret af Rystads eminente kendskab til perioden, og hans vurderinger hviler på en lige så indgående fortrolighed med litteraturen og kilderne, hvor især de trykte udgaver af kongens almanakoptegnelser og brevvekslinger her står centralt. Man føler sig som læser i sikre hænder. Man tilgiver derfor gerne, at der forekommer en del gentagelser i teksten, hvilket sikkert skyldes, at bogen tilsyneladende er blevet til over en længere periode. De udførlige kilde- og litteraturhenvisninger efter hvert kapitel gør det ud for bogens dokumentation, og det er også udmærket. Det eneste, man for alvor savner, er en bare nødtørftig forskningsoversigt, der kunne tjene til at sætte Rystads Karl XI-billede i det rette perspektiv og samtidig begrunde den her valgte måde at løse opgaven på. Men fraværet deraf må vel tilskrives, at værket henvender til en bredere kreds end blot faghistorikere, hvilket ligeledes understreges af, at teksten flere steder er peppet op med beskrivelser af en hel del af de mange – men i denne sammenhæng ikke alle lige relevante – intriger, som også Sveriges historie i denne periode er så rig på.

Rystad har haft held til at skrive et værk, der er let og indbydende i formen, og samtidig rummer summen af den store viden, som en livslang beskæftigelse med perioden har genereret. Den eneste alvorlige indvending mod bogen er egentlig dens undertitel, »En biografi«. Det er den som anført strengt taget kun i begrænset forstand. Den er til gengæld en glimrende og indsigtfuld introduktion til den karolinske enevælde og den svenske stormagtstids slutfase.

Knud J. V. Jespersen

NATALJA OKHOTINA-LIND & PETER ULF MØLLER: Vtoraja Kamtjatskaja ekspeditsija. Dokumenty. 1730-1733. 1: Morskije otrjady. Moskva 2001. 640 s.

Den anden Kamtjatka-ekspedition 1733-43 hører til den europæiske oplysningstids stolteste bedrifter. Vitus Bering var den øverste leder og drivende kraft (indtil hans tragiske død 1741), og den ene af hans to næstkommanderende var landsmanden Morten Spangberg. Forehavendet var overmåde ambitiøst og lagde beslag på store menneskelige og materielle ressourcer. Berings og Aleksej Tjirikovs opdagelsesrejse fra Kamtjatka til Nordamerika var kun en mindre del af målsætningen. En afdeling under anførsel af Spangberg fandt 1738-39 søvejen til Japan. Fire polarafdelinger – den ene ledet af nordmanden Peter Lassenius – fik den barske opgave at udforske »nordøstpasset« mellem Atlanterhavet og Stillehavet, idet de skulle kortlægge Ishavets kyst fra Arkhangelsk til Kamtjatka. Endelig skulle en gruppe videnskabsmænd – mest tyskere – fra Det russiske Videnskabsakademi undersøge Sibiriens fauna, flora, etnografi og historie.

Dansk forskning har naturligvis længe interesseret sig for Berings ekspeditioner. Men først nu kan vi gøre os gældende på lige fod med udenlandske forskningscentre.